

**Hagymási Judit (PPKE): *Csak nem, csaknem, csak azért is, csakazértis?*
*Csak partikulát tartalmazó konstrukciók vizsgálata***

Kutatásom témája a *csak* partikulát tartalmazó konstrukciók – *csak azért is, csakazértis, csak nem, csaknem* – vizsgálata, melyeket hangtani, mondattani (generatív) és jelentéstani szempontból tárgyalok. A jelenséget a magyar generatív nyelvészetben még nem vizsgálták kimerítően, csupán érintőlegesen említik egyes szerkezeteket (ld. pl. *csak azért is* – Dömötör 2022, *csak nem* – Gyuris 2017, Kiefer 1988), ezért fő célom, hogy a konstrukciókról átfogó képet adjak. Az elemzés bemutatása során először a *csak* partikula típusait (logikai – ld. pl. É. Kiss 1998, diskurzusjelölői – ld. pl. Fábri 1986, Gyuris 2008) tekintem át, ami a *csak*-ot tartalmazó konstrukciók vizsgálatának alapját adja. Ezt követően ismertetem a formális elemzéshez használt Varga-féle intonációs modellt (Varga 2002) és a ReALIS pragmaszemantikai elméletet (Alberti et al. 2021). Ezután térek rá a vizsgált szerkezetek bemutatására. A konstrukciók közül elsőként a *csak azért is* két eltérő használatát (kétféle hangsúly és jelentés) tárgyalom: az egyik esetben az *azért* szócskán van a hangsúly (pl. Ez a könyv már *csak azért is* tetszett nekem, mert lány a főszereplője.), a másik esetben a *csak* partikulán (pl. *Csakazértis* megírom a szakdolgozatom!). Ezután a kompozicionális és nem-kompozicionális *csak nem* szerkezeteket vizsgálom meg (pl. *Csak nem* vettek fel az egyetemre? / *Csaknem* elsírtam magam a film végén.), utóbbit (*csaknem*) összevetem a *majdnem/szinte* szavakkal is (*majdnem* és *szinte* összevetéséről ld. Halm 2020). A mondatoknál a saját anyanyelvi intuícióimra hagyatkoztam, emellett az állítások alátámasztásához és az előfordulások gyakoriságának megállapításához korpuszvizsgálatot végeztem főként a MNSZ2 (Oravecz et al. 2014) állományában, de néhány példamondat a BEA Beszélt nyelvi adatbázisból származik (Mihajlik et al. 2022). Az elemzés megmutatja, hogy a konstrukciók milyen hangsúly- és intonációs mintázatokkal állhatnak (ld. 1. táblázat), melyik *csak* típus lehet fel bennük (ld. 2. táblázat), és az adott esetekben milyen jelentés társul a szerkezetekhez (ld. 1. táblázat).

	Hangsúly- és intonációs mintázat	Jelentés
<i>csak azért is</i>	főhangsúly: <i>azért</i> <i>csak</i> : hangsúlytalan	egy indok kiemelése, amely nem a fő indok, csupán másodlagos
<i>csakazértis</i>	egyetlen erős hangsúly	„dac”
<i>csak nem</i> (kijelentés)	<i>csak</i> : hangsúlyos vagy hangsúlytalan	<i>csak</i> jelentése + tagadás
<i>csak nem</i> (kérdés)	logikai: „hullámzó” hanglejtés dj-i: emelkedő-eső hanglejtés	logikai: erős elvárás, indokra rákérdés diskurzusjelölő: meglepődés
<i>csaknem</i>	hangsúly a szerkezet elején	„majdnem”

1. táblázat: A vizsgált szerkezetek hangsúly- és intonációs mintázata, valamint jelentése

A konstrukciók tárgyalásánál kitérek arra is, hogy kompozicionális vagy nem kompozicionális az alakulat (2. táblázat). Kompozicionális az alakulat akkor, ha az elemek jelentéséből előáll az egész szerkezet jelentése, vagyis a szavak csupán egymás mellé kerülnek (pl. *Csak nem* adom a lányomat a gyárba dolgozni.) (vö. Gyuris et al. 2008). Nem kompozicionális akkor, amikor az elemek jelentése már nem örződik meg, hanem új nyelvi elem jön létre, új jelentést hordoznak (pl. János *csaknem* 190 cm magas.). Kutatásom eredményeként elmondható, hogy amikor a *csak* partikula másik elemmel kollokálódik, a vizsgált konstrukciók esetén létezik mind (részben vagy teljesen) kompozicionális, mind nem kompozicionális változata. Ilyenkor a *csak* szócska jellemzően megőrzi a jelentését, de társulhat más elemmel úgy is, amikor részben vagy egészben mást jelent. A vizsgálataim alapján érdemes egy köztes kategóriát is felállítani, amit részben kompozicionálisnak neveztem el, amelyre az jellemző, hogy az elemek jelentése valamennyire fellelhető, de mégsem nevezhetők teljesen kompozicionálisnak (pl. *(Már) Csak azért is* sütök egy tortát, mert megkívántam).

	Kompozicionális		Részben kompozicionális	Nem kompozicionális	
	logikai <i>csak</i>	dj <i>CSAK</i>		propozicionális	dj típus
<i>(már) csak + azért + is</i>	—	—	<i>(már) csak azért is</i>	—	<i>csakazértis</i>
<i>csak + nem</i>	<i>csak nem</i> (kijelentés)	<i>CSAK nem</i>	<i>csak nem</i> (kérdés)	<i>csaknem</i>	—

2. táblázat: A vizsgált konstrukciók kompozicionalitása és a szerkezetekben megjelenő *csak* típusai

Forrás

BEA – Magyar Spontán Beszéd Adatbázis <https://fonetika.nytud.hu/boa-beszelt-nyelvi-adatbazis/>

MNSZ2 = Magyar Nemzeti Szövegtár 2. <http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev/>

Irodalom

- Alberti Gábor – Dóla Mónika – Kárpáti Eszter – Kleiber Judit – Viszket Anita – Szeteli Anna (2021): Lehetséges lehetséges világaink. *Jelentés és Nyelvhasználat* 8/1. 105–145.
- Dömötör Éva (2022): Demonstratívumok pragmatikai és pragmatikalizálódott használatai konstrukciós megközelítésben. *Az azért* konstrukciói. In: *Nyelvtudományi Közlemények* 118. 231–255.
- É. Kiss Katalin (1998): Mondattan. In: É. Kiss Katalin, Kiefer Ferenc, Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest, 17–184.
- Fábricz Károly (1986): *Partikulák a magyar és az orosz nyelvben*. Kandidátusi értekezés, Szeged.
- Gyuris Beáta (2008): A diskurzus-partikulák formális vizsgálata felé. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan IV. A lexikon szerkezete*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 639–682.
- Gyuris Beáta – Maleczki Márta – Varasdi Károly (2008): *Formális szemantika*. JATEPress Kiadó, Szeged.
- Gyuris, Beáta (2017): The interpretation of a "contrast-marking" particle. In: Lee, Chungmin – Ferenc Kiefer – Manfred Krifka (eds.): *Contrastiveness in information structure, alternatives and scalar implicature. Studies in Natural Language and Linguistic Theory 91*, Springer International Publishing, Switzerland, 83–100.
- Halm Tamás (2020): Szinte és majdnem: diakrón formális szemantikai elemzés. In: Balogné Bérces Katalin – Hegedűs Attila – Pintér Lilla (szerk.): *Nyelvelmélet és diakrónia 4*. PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék. Budapest – Piliscsaba. 137–152.
- Kiefer, Ferenc (1988): *Modal particles as discourse markers in questions*. *Acta Linguistica Hungarica* 38, 107–125.
- Mihajlik Péter – Balog András – Grácsi Tekla Etelka – Kohári Anna – Fegyő Tibor – Mády Katalin – „Releasing the BEAST” (2022): A BEA gépi beszédleiratozási feladat, megközelítések és eredmények. In: Berend G. – Gosztolya G. – Vincze V. (szerk.): *XVIII. MSZNY Konferencia*. Szeged. 199–210.
- Oravecz Csaba – Váradi Tamás – Sass Bálint (2014): The Hungarian Gigaword Corpus. In: *Proceedings of LREC 2014*.
- Varga, László (2002): *Stress and Intonation: Evidence from Hungarian*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.